

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Zeltainīšu – *Lycaena* ģints noteicējs

Autors: Uģis Piterāns

Latvijas Dabas fonds
2012

Šis “Zeltainīšu – *Lycaena* ģints noteicējs” ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par noteicēja saturu atbild Latvijas Dabas fonds.

Latvijā ir konstatēta 31 zilenīšu dzimtas (*Lycaenidae*) suga. Bez klasiskajiem zilenīšiem šajā dzimtā ietilpst arī tādi tauriņi kā astainīši, zefīri un arī zeltainīši. Šajā noteicējā tiks apskatīti **zeltainīši** – *Lycaena* ģints. Latvijā ir sastopamas 6 sugas, kas ir visai plaši izplatītas un viena suga – lielais skābeņu zeltainītis – ir aizsargājama*.

Zeltainīši, atbilstoši savam nosaukumam, atšķiras no citiem zilenīšu dzimtas pārstāvjiem ar koši oranžo krāsojumu. Taču uzreiz jāsaka, ka šāds krāsojums ir ne visām sugām un pat sugas ietvaros ne visi īpatņi ir koši krāsoti, jo zeltainīšiem līdzīgi kā vairumam zilenīšu dzimtas pārstāvju ir raksturīgs dzimumu dimorfisms jeb, vienkāršāk sakot, tēviņu un mātīšu krāsojums ir atšķirīgs. Sugu noteikšana visbiežāk problēmas nesagādā arī ja ir redzēta tikai viena no spārnu pusēm, taču atsevišķos gadījumos (it īpaši tas attiecas uz mātītēm), tomēr ir vēlams redzēt gan spārnu virspusi, gan apakšpusi.

Šo izmēros nelielo tauriņu dzīves cikls ir saistīts g.k. ar dažādām skābeņu (*Rumex* sp.) sugām, kas arī lielā mērā nosaka to sastopamību. Tie ir atrodami dažādā pļavās, mežmalās, izcirtumos un to malās.

Sugas aizsardzība Latvijā:

* MK noteikumi Nr.396 "Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu" 1., 2. Pielikums (14.11.2000.), saskaņā ar grozījumiem Nr.627, 27.07.2004.

NESAJAUKT

Ja sugai ir kāda līdzīga suga, tad šeit dots īss apraksts, kā to atšķirt.

Spārnu izpletums, mm	Tauriņu dzīves cikls
Sastopamība	

Parastais zeltainītis *Lycaena phlaeas*

Izmēros mazākais, sezonā visagrāk un visvēlāk lidojošais zeltainītis. Nav izteikts dzimumu dimorfisms.

NO VIRSPUSES

Vienīgā zeltainīšu suga, kurai abi dzimumi no virspuses izskatās praktiski vienādi. Priekšspārni oranži ar melniem, labi izteiktiem plankumiem un platu, melnu joslu spārnu ārējā malā [1]. Pakaļspārnu lielākā daļa tumši brūna ar vienu garenisku plankumu tā centrā [2] – tikai ārējā malā plata, oranža josla. Pašā spārna ārmalā vairāki melni, labi redzami melni ‘zobiņi’. Pirms oranžās joslas parasti gaiši zilu plankumiņu rinda (parasti mātītēm) [3].

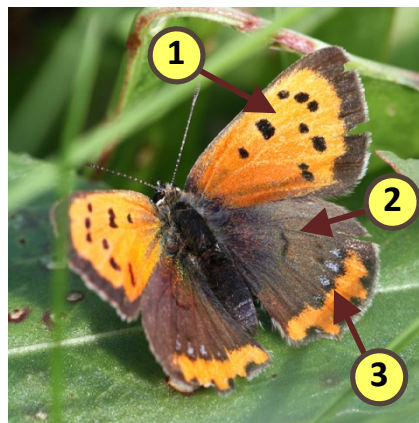

Foto: Uģis Piterāns

NO APAKŠPUSES

Zeltainīšu suga ar visneizteismīgākajiem pakaļspārniem, kas ļoti kontrastē ar priekšspārniem. To pamattonis gaiši pelēkbrūns. Plankumi ļoti neizteikti – nekonkrētas formas, bez izteikti gaišākām apmalītēm [1]. Pakaļspārna ārmala ar oranžu, viļņainu šķērsjoslu [2]. Priekšspārni spilgti oranži, ar ļoti lieliem, melniem plankumiem [3]. To ārējā mala – pelēcīga.

Foto: Sintiņa Elferte

DZĪVES CIKLS Gadā attīstās divas paaudzes. Pirmās paaudzes tauriņi izlido maija sākumā un lido līdz jūnija beigām. Otrās paaudzes tauriņi izlido jūlija beigās un var būt sastopami pat līdz septembra beigām (visvēlāk no zeltainīšu sugām). Pirmās paaudzes kāpuri atrodami no septembra līdz rudenim un pavasarī pēc pārziemošanas līdz aprīļa sākumam/vidum, kad tie iekūņojas. Otrās paaudzes kāpuri atrodami no jūnija līdz jūlijam.

BARĪBAS AUGI Kāpuri barojas ar dažādām skābenēm, piemēram, mazajām (*Rumex acetosella*) un pļavas skābenēm (*Rumex acetosa*). Reizēm kā barības augu var izmantot arī sūrenes (*Polygonum* sp.).

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo dažādus atklātus biotopus – pļavas, ceļmalas, mežmalas u.c.

Mazā izmēra dēļ parasti diezgan nesajaucams. No apakšpuses līdzīgākais ir zeltgalvīšu zeltainītis, taču tam spārna pamattonis ir dzeltenbrūns un spārna ārmalā labi izteiktu baltu plankumu rinda. Mātītēm pakaļspārni no virspuses ārmalā ar 2-3 melnu plankumu rindām. Lielais skābeņu zeltainītis izmēros krietni lielāks un mātītēm priekšspārni no virspuses ar tumšām dzīslām, savukārt pakaļspārni mēdz būt ar oranžām dzīslām.

NESAJAUKT

Spārnu izpletums 22–32 mm

Bieži

Pieaudzis tauriņš

Kāpurs

Kūniņa

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Pieaudzis tauriņš												
Kāpurs												
Kūniņa												

Zeltgalvīšu zeltainītis *Lycaena virgaureae*

Mazākais no spilgti oranžajiem zeltainīšiem. Mātītes ar 'visraibāko' spārnu zīmējumu.

NO VIRSPUSES

Tēviņš no virspuses spilgti oranžs, ar platu melnu joslu priekšspārnu ārmalā un šaurāku, izteikti zobainu joslu pakaļspārnu ārmalā [1]. Visbiežāk priekšspārnu centrā nav garenisks, melns plankums [2], taču ir īpatņi, kam tas ir novērojams. Mātītes priekšspārni gaišāk oranži, ar zeltainīšiem raksturīgu melnu plankumu izvietojumu spārna centrālajā daļā un tumšāku spārnu ārmalu, kas tuvāk pakaļējam stūrim pāriet neskaidru plankumu rindā [3]. Pakaļspārnu ārmalā 2-3 melnu plankumu rindas [4]. To pamatne g.k. tumšāka ar neskaidriem, tumšākiem plankumiem.

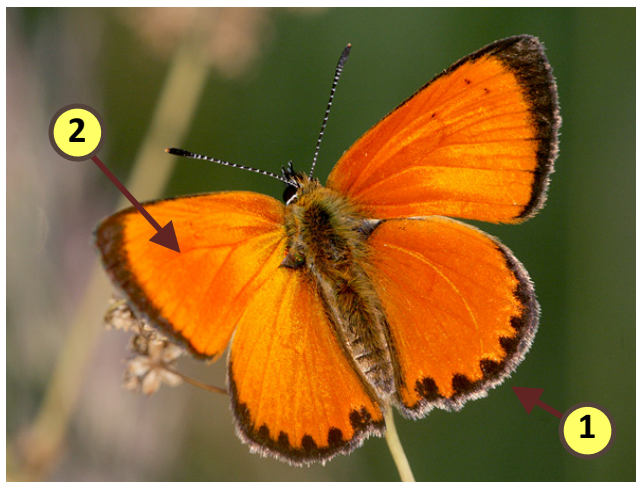

Foto: Uģis Piterāns

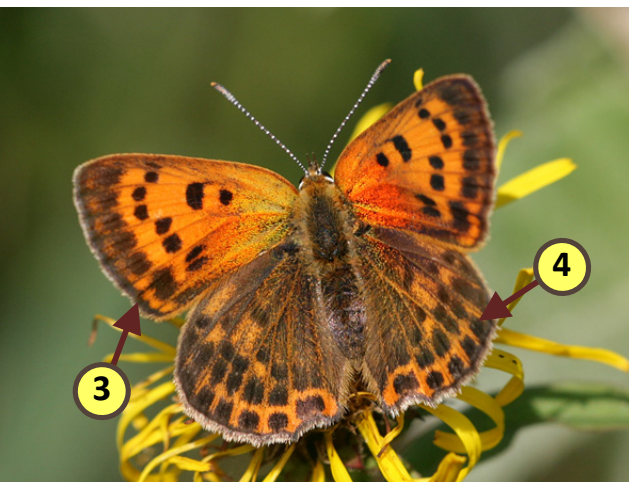

Foto: Uģis Piterāns

NO APAKŠPUSES

Samērā nesajaucams – raksturīgākā pazīme ir pakaļspārnu ārmalā esošā melno plankumu rinda ar tiem cieši pieguļošiem baltiem, trīsstūrveida laukumiem [1]. Jāuzmanās no nodilušiem īpatņiem, kam šī pazīme var nebūt ļoti izteikta. Pārējie melnie plankumi uz pakaļspārna ļoti neizteikti, nelieli. Spārna ārējā malā oranža josla tikai pašā aizmugurējā stūrī [2]. Priekšspārni ar samērā nelieliem melniem plankumiem [3] un vienkrāsainu spārna toni – spārna gals nav izteikti citā krāsā kā pārējais spārns.

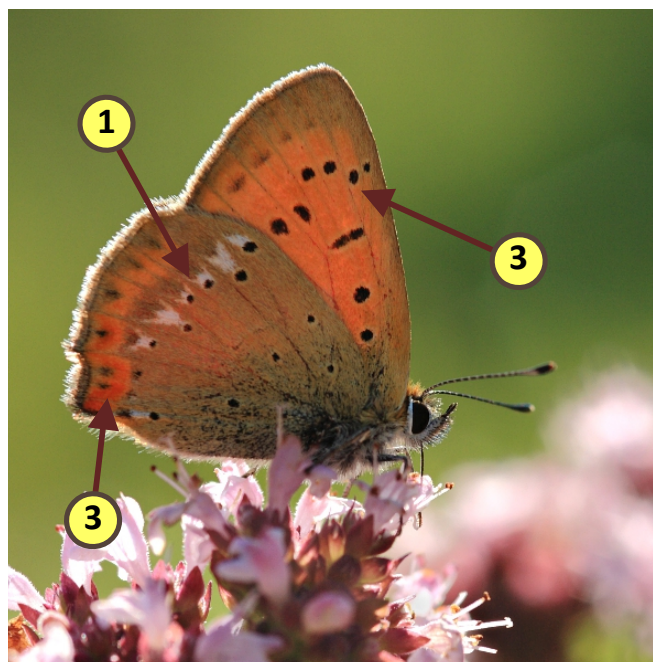

Foto: Sintija Elferte

DŽĪVES CIKLS Gadā attīstās viena paaudze. Pieaugušie tauriņi izšķīļas jūnija beigās un ir novērojami līdz augusta vidum/beigām. Kāpuri uz barības augiem ir atrodamī sākot no aprīļa beigām līdz jūnija sākumam, kad tie iekūņojas. Tauriņš pārziemo olas stadijā.

BARĪBAS AUGI Kāpuri barojas ar mazajām (*Rumex acetosella*) un pļavas skābenēm (*R. acetosa*). Retāk ar kādu citu skābeņu (*Rumex* sp.) sugu.

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo atklātus biotopus – mežmalas, dažādas pļavas, pamestas ganības utml. biotopus.

NESAJAUKT

ar lielā skābeņu zeltainīša tēviņu, kam spārnu centrālajās daļās vienmēr garenisks plankumiņš (pakaļspārniem mazāk izteikts) un pakaļspārņa ārējā mala ar neizteikti zobainu melno maliņu; ar citām zeltainīšu sugu mātītēm, kam pakaļspārņa ārmalā nebūs 2-3 izteiktas melnu plankumu rindas, ar parasto zeltainīti no apakšas, kam arī ir nelieli, neizteikti plankumi uz pakaļspārņa, bet tā ārmalā nekad nav baltu trīsstūrveida plankumu rinda.

Spārnu izpletums 26–34 mm		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Bieži	Pieaudzis tauriņš												
	Kāpurs												
	Kūniņa												

Brūnais zeltainītis *Lycaena tityrus*

Vienīgā zeltainīšu suga, kur nevienam dzimumam virspuses krāsojumā nedominē oranža krāsa.

NO VIRSPUSES

Tēviņš no virspuses tumši pelēkbrūnā krāsā ar lieliem, labi izteiktiem plankumiem uz priekšspārniem [1] un nedaudz mazākiem, bet tomēr labi redzamiem plankumiem arī uz pakaļspārniem [2]. Spārnu ārmalās pārtraukta, šaura, oranža josla [3]. Mātītēm priekšspārnu pamattonis mainīgs – tie var būt gandrīz pilnīgi oranži, gan pilnībā tumši pelēkbrūni (izņemot spārnu ārējo malu, kas vienmēr oranža). Pakaļspārni tumši pelēkbrūni ar vairākiem plankumiem to centrālajā daļā [4] un oranžu ārējo malu, kura pildīta ar melniem plankumiem [5].

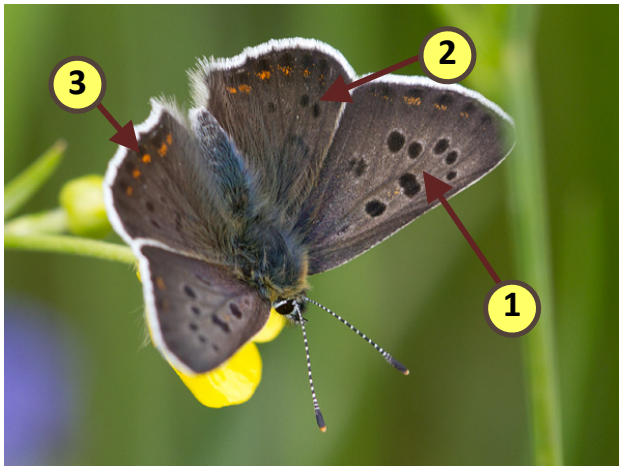

Foto: Uģis Piterāns

Foto: Sintija Elferte

NO APAKŠPUSES

Spārnu pamattonis samērā mainīgs – mātītēm tas ir gaiši oranžbrūns, bet tēviņiem vairāk pelēcīgs. Gan uz priekšspārniem, gan pakaļspārniem liels skaits melnu plankumu ar gaišākām apmalītēm. Visraksturīgākā pazīme ir četru plankumu grupa pašā pakaļspārņa centrā [1], taču reizēm šo grupu var veidot tikai trīs plankumi [2]. Priekšspārnu ārmalā parasti raksturīgi oranži laukumi ar melniem plankumiem abās tās malās [3].

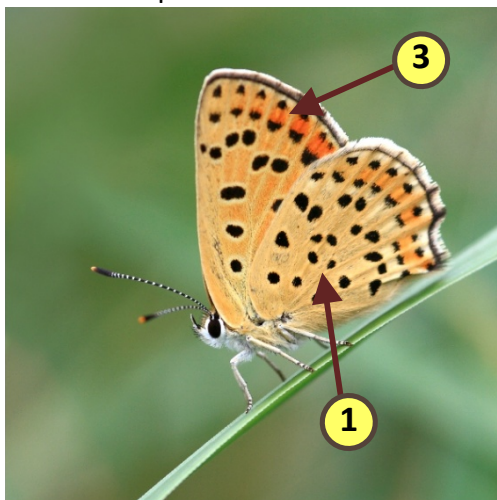

Foto: Sintija Elferte

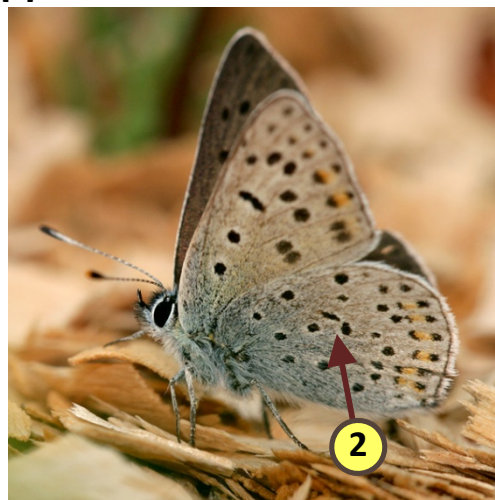

Foto: Uģis Piterāns

DZĪVES CIKLS Gadā attīstās divas paaudzes. Pirmās paaudzes tauriņi sāk lidot ar maija vidu un lido līdz jūnija vidum. Otrās paaudzes tauriņi izšķiļas jūlija otrajā pusē un ir sastopami līdz augusta beigām. Pirmās paaudzes kāpuri ir atrodamī no augusta beigām līdz rudenim un pēc pārziemošanas līdz aprīļa vidum/beigām, kad tie iekūņojas. Otrās paaudzes kāpuri uz barības augiem ir atrodamī no jūnija līdz jūlija sākumam/vidum.

BARĪBAS AUGI Kāpuri barojas galvenokārt ar pļavas skābenēm (*Rumex acetosa*), retāk ar kādām citām skābeņu (*Rumex sp.*) sugām, piemēram, mazo skābeni (*Rumex acetosella*).

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo dažādus atklātus biotopus – sausas pļavas, mežmalas, ceļmalas u.c.

Tēviņi diezgan nesajaucami – neviens cita zeltainīša spārnu pamattonis nav šādā pelēcīgā krāsā. Mātītes nesajaukt ar citām zeltainīšu mātītēm, kam pakalpspārnu virspusē nav tik daudz izteiktu melnu plankumu (gan ārmalā, gan centrālajā daļā). Tāpat pakalpspārnu apakšpusē centrālajā daļā citām sugām nav raksturīgā četru plankumu grupa, kā arī priekšspārna ārmalā nav josla, ko veido oranži plankumi, kurus no abām pusēm ietver melni plankumi.

NESAJAUKT

Spārnu izpletums 28–32 mm		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	Pieaudzis tauriņš												
Samērā bieži	Kāpurs												
	Kūniņa												

Violetais zeltainītis *Lycaena alciphron*

Tēviņi nesajaucami violetā krāsā.

NO VIRSPUSES

Jauni tēviņi parasti nesajaucami – spārnu pamattonis oranžs ar izteiktu violetu nokrāsu visā spārnu laukumā [1]. Priekšspārnu centrālajā daļā zeltainīšiem raksturīgais plankumu izvietojums. Visas spārnu dzīslas izteikti tumšas, labi izceļas uz spārna pamattona. Mātītēm spārnu pamattonis tumši brūns (taču oranžās krāsas daudzums priekšspārnā mēdz būt mainīgs), ar melniem, labi izteiktiem plankumiem uz priekšspārnā. Šo plankumu ārējā rinda nelīdzena, veido nevis vienmērīgu, izliektu, bet gan viļņainu līniju [2]. Priekšspārna ārējā mala reizēm var būt ar oranžu, pārtrauktu joslu.

Foto: Uģis Piterāns

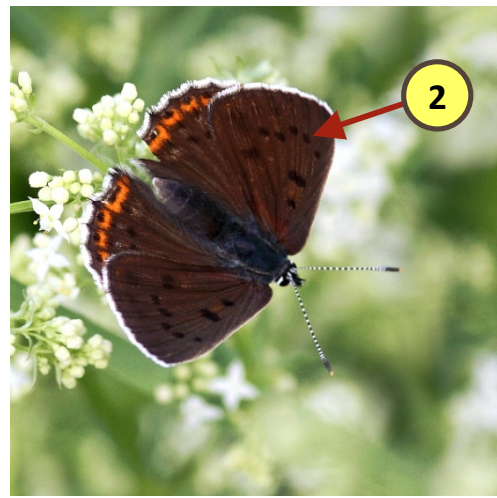

Foto: Sintija Elferte

NO APAKŠPUSES

Pakaļspārna pamattonis pelēcīgs ar zilganu apsarmu pamatnē [1]. Priekšspārna pamattonis – blāvi oranžīgs. Pakaļspārnu plankumi diezgan lieli, labi aizpilda visu spārna laukumu. Oranžā josla spārna ārmalā labi izteikta visā malas garumā un izteikti kontrastē ar pārējo spārnu. Priekšspārna otrās rindas plankumi neveido iedomātu, vienmērīgi izliektu līniju – pāros pa divi it kā 'izlec' un veido iedomātu, viļņainu līniju [2]. Šie plankumi izmērā salīdzinoši lieli, reizēm neregulāras formas un izmēra [3].

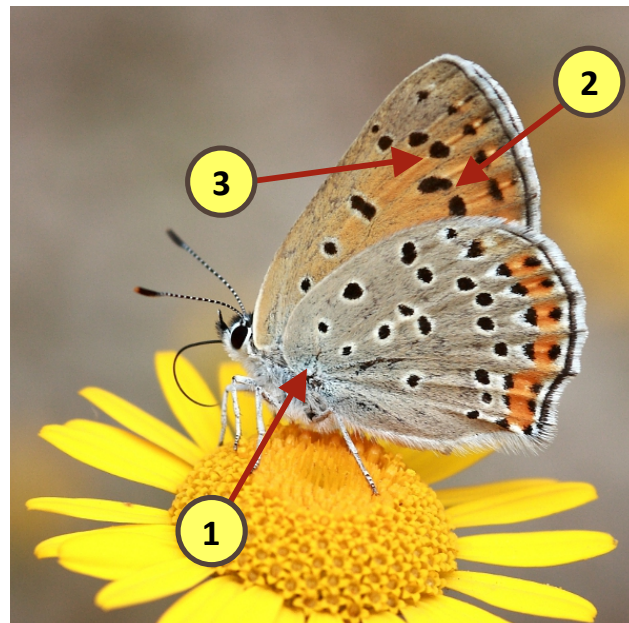

Foto: Sintija Elferte

DŽĪVES CIKLS Gadā attīstās viena paaudze. Tauriņi sāk lidot no jūnija sākuma un ir aktīvi līdz jūlija beigām. Kāpurus uz barības augiem var atrast no jūlija beigām līdz rudenim un pēc ziemošanas līdz maija sākumam, kad tie iekūņojas.

BARĪBAS AUGI Kāpuri galvenokārt barojas ar pļavas skābenēm (*Rumex acetosa*), reti ar kādu citu skābeņu sugu (*Rumex* sp.).

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo dažādus atklātus biotopus – sausas pļavas, mežmalas, ceļmalas utml. biotopus.

NESAJAUKT

Tēviņi nesajaucami. Mātītes nesajaukt ar violetā zeltainīša mātītēm, kam priekšspārnu virspuses plankumi veido samērā izteikti viļņainu nevis vienmērīgi izliektu līniju. Pakaļspārnu apakšpuses pamatne tām ar zilganu apsarmi un plankumi salīdzinoši nedaudz lielāki. Ar brūnā zeltainīša mātīti, kam apakšpusē uz pakaļspārniem centrālajā daļā grupa, ko veido četri plankumi (nevis trīs) un priekšspārna ārmalā līdzīga josla kā pakaļspārna ārmalā, ko veido oranži plankumi, kas no abām pusēm norobežoti ar melniem plankumiem.

Spārnu izpletums 34–38 mm		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Samērā bieži	Pieaudzis tauriņš												
	Kāpurs												
	Kūniņa												

Mazais skābeņu zeltainītis *Lycaena hippothoe*

NO VIRSPUSES

Tēviņi spilgti oranži ar aptumšotām spārnu malām, kas jauniem īpatņiem (taču ir manāms arī padīlušiem) ir ar violetu nokrāsu [1]. Pakaļspārnu ārmala ar gaišāku joslu, kas labi izceļas uz pārējā spārna fona [2]. Uz priekšspārniem neizteikti melni plankumiņi – visbiežāk labi redzams tikai centrālais, gareniskais plankums. Mātītes silti brūnā krāsā ar neizteiktiem tumšiem plankumiem uz priekšspārniem. Šo plankumu ārējā rinda veido vienmērīgu izliektu līniju [3]. Oranžās krāsas daudzums krāsojumā mainīgs. Šaubīgos gadījumos jāskatās spārnu apakšpuse.

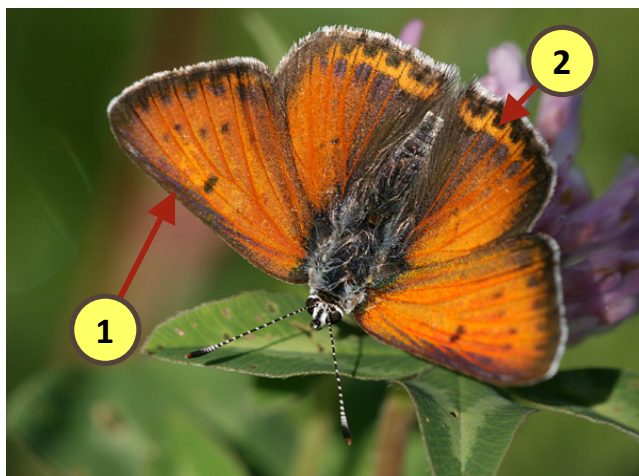

Foto: Uģis Piterāns

Foto: Uģis Piterāns

NO APAKŠPUSES

Spārnu apakšpuses pamattonis pelēcīgi brūngans. Pakaļspārna pamatne bez izteiktas zilgas apsarmes – tādā pašā tonī kā pārējais pakaļspārns [1]. Plankumi tuvāk spārna pamatnei nedaudz mazāki kā citām sugām – spārns izskatās nedaudz 'tukšāks'. Centrālo plankumu grupu vienmēr veido trīs plankumi [2]. Priekšspārna ārmalas melno plankumu rinda veido vienmērīgi izliektu līniju – plankumi īpaši 'neizlec' ārpus šīs līnijas [3]. Tie izmēros ir samērā nelieli – apaļi.

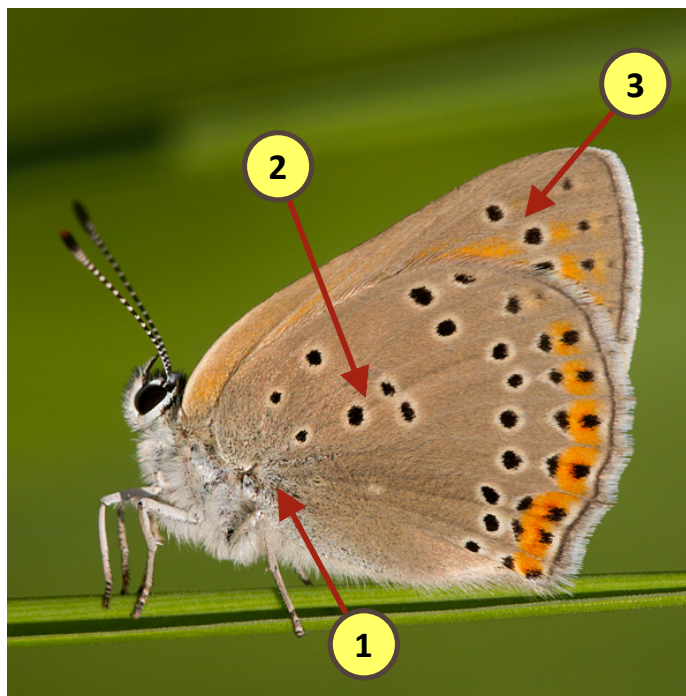

Foto: Uģis Piterāns

DZĪVES CIKLS Gadā attīstās viena paaudze. Tauriņi sāk lidot no jūnija sākuma un lido tikai līdz jūlija vidum. Kāpurus uz barības augiem var sastapt no jūlija vidus līdz rudenim un pēc pārziemošanas līdz maija sākumam, kad tie iekūņojas.

BARĪBAS AUGI Kāpuri barojas galvenokārt ar pļavas (*Rumex acetosa*) un reizēm arī ar citām skābeņu (*Rumex sp.*) sugām, kā arī ar dažādām sūreņu (*Polygonum sp.*) sugām.

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo dažādus atklātus, bagātīgus biotopus – mitras un mēreni mitras pļavas, palienes, mežmalas utml. biotopus.

NESAJAUKT

Tēviņus ar citiem spilgti oranži krāsotajiem zeltainīšiem, piemēram, lielo skābeņu zeltainīti un zeltgalvīšu zeltainīti taču tiem spārnu ārmalās nekad nebūs redzama violeta nokrāsa. Mātītes ar violetā zeltainīša mātītēm, kurām priekšspārnu apakšpuses plankumu josla veido nevis vienmērīgi izliektu, bet gan samērā izteikti viļņveidīgu līniju. Pakaļspārna pamattonis vairāk pelēcīgi auksts ar zilganu apsarmi tā pamatnē. Plankumi salīdzinoši nedaudz lielāki; ar citām zeltainīšu mātītēm, kurām vai nu ir melni plankumi pakaļspārnu virspusē vai atšķirīgs spārnu apakšpuses zīmējums.

Spārnu izpletums 23–35 mm		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Bieži	Pieaudzis tauriņš												
	Kāpurs												
	Kūniņa												

Lielais skābeņu jeb zirgskābeņu zeltainītis

Lycaena dispar

Aizsargājama suga!*

Lielākais no zeltainīšiem, ar raksturīgu zilganu spārnu apakšpusi, kas labi redzama arī lidojumā.

NO VIRSPUSES

Tēviņi spilgti oranži (jauni īpatņi ar sarkanīgu nokrāsu), ar samērā šaurām, melnām spārnu malām. Gan priekšspārnu, gan pakaļspārnu centrālajās daļās pa gareniskam plankumam (uz pakaļspārniem parasti šaurāks un mazāk izteikts) [1]. Pakaļspārna melnā apmalīte neizteikti 'zobaina' [2]. Mātītes gaišāk oranžas, ar ļoti platām, tumšākām priekšspārnu apmalītēm, kas ir vienmērīgas visā to garumā [3]. Priekšspārni ar lieliem, trekniem, melniem plankumiem. Spārnu dzīslas parasti tumšas [4]. Pakaļspārnu lielākā daļa tumša – tikai ārējā mala ar platu oranžu joslu [5]. Spārnu dzīslas šīs joslas tuvumā (virzienā uz spārna centru) arī mēdz būt oranžas.

Foto: Uģis Piterāns

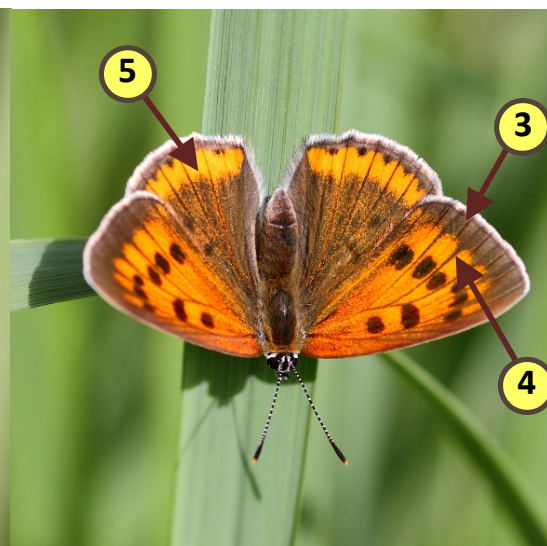

Foto: Sintija Elferte

NO APAKŠPUSES

Raksturīgākā pazīme – gaiši zilganpelēkais pakaļspārnu pamatonis [1], kas kontrastē ar priekšspārnu gaiši oranžo pamattoni. Šis spārnu zilganums parasti ir uzkrītoši redzams arī lidojošiem tauriņiem. Plankumu grupu spārnu centrālajā daļā veido viens apaļš plankums un divi gareniski plankumi, kas parasti izskatās saplūduši kopā [2]. Pakaļspārnu ārējā malā uz pārējā spārna fona kontrastējoša oranža josla [3], kuru no abām pusēm ietver nelielu, melnu plankumiņu rindas, un kas, tuvojoties spārna pakaļējam stūrim, pamazām izbeidzas.

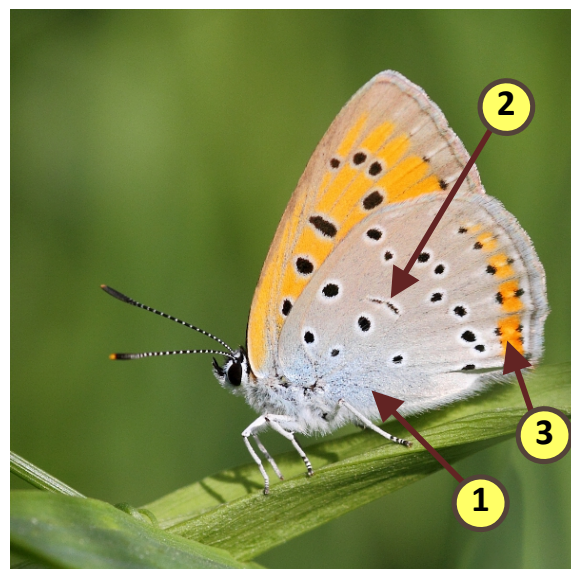

Foto: Sintija Elferte

DZĪVES CIKLS Gadā attīstās viena paaudze. Tauriņi sāk lidot no jūnija vidus/beigām un var būt aktīvi līdz pat augusta vidum/beigām. Kāpuri uz barības augiem ir atrodamī no augusta vidus līdz rudenim un pēc pārziemošanas līdz maija vidum, kad tie iekūņojas.

BARĪBAS AUGI Kāpuri barojas ar dažādām mitrās vietās augošām skābenēm, piemēram, krastmalas (*Rumex hydrolapathum*), ūdens (*R. aquaticus*) un cirtainajām skābenēm (*R. crispus*).

BIOTOPS Tauriņš galvenokārt sastopams dažādos mitros, atklātos biotopos – slapjās un mitrās pļavās, palienēs, upju krastos utml. biotopos.

NESAJAUKT

ar zeltgalvīšu zeltainīša tēviņu no virspuses, kas, lai arī izmērā ir uzkrītoši mazāks, arī ir spilgti oranžs, taču tam parasti spārnu centrālajās dāļās nav melni, gareniski plankumi un pakaļspārnu ārmalas melnā josla ir izteikti zobaina. Mātīti ar citām zeltainīšu mātītēm, kam priekšspārnu virspusē ārmalas nav ar tik platu, vienmērīgi tumšu joslu un dzīslas nav aptumšotas. Tāpat spārnu apakšpuse nevienai citai sugai nav tik izteikti zilganpelēka.

Spārnu izpletums 32–40 mm		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	Pieaudzis tauriņš												
Samērā bieži	Kāpurs												
	Kūniņa												